

Aleksandri, Madach, Schiller pe coordonatele umanismului socialist

Diversitate în unitate, așa s-ar putea caracteriza lapidar aspectul de ansamblu al culturii teatrale de astăzi de la noi, care, atrăgătoare, stârnete un larg interes. Unul din factorii esențiali ai acestei diversități bazate pe unitatea ideologică și de principii, pe angajare identică, constă în faptul că, pe lângă teatrele românești — în strînsă colaborare cu ele — în patria noastră activează șase ansambluri profesionale maghiare, două germane și unul iudeu. Însăși existența acestora semnalează cu cită eficiență și — în cazul în speță, și ad literam și la figurat — cit de grăitor se promovează în domeniul culturii socialiste din România, deplina egalitate în drepturi a poporului român și a naționalităților conlocuitoare; cit de rodnică este politica națională marxist-leninistă, consecventă a partidului nostru care le asigură deopotrivă maghiarilor, germanilor și celorlalte naționalități însușirea culturii și artei și posibilitatea practicării lor în limba maternă. Într-un destul de mare număr de țări capitaliste dezvoltate, nu există în total atîtea ansambluri teatrale subvenționate de stat cîte realizează la noi, numai în limbile naționalităților, seară de seară, acel miracol mereu repetat și totuși singular care se numește spectacol de teatru.

Firește, arta dramatică a naționalităților este parte organic integrantă a întregii arte dramatice românești; crescută fiind din solul aceleiași realități, e pătrunsă de aceleași năzuințe ideatice și, în felul său, slujește aceleași obiective politice-estetice. Caracteristicile ei specifice — înainte de toate limba și tradițiile proprii — trăiesc și evoluează integrate în ansamblul culturii noastre teatrale. Împreună cu toate celelalte teatre din țară, acestea își desfășoară activitatea în atmosfera dătătoare de viață a egalității în drepturi și a frăției dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare. Această frăție și egalitate în drepturi s-a înălțat la rangul de politică de stat în anii construirii socialismului, după eliberarea de sub jugul fascist, însă tradițiile sale pot fi urmărite pînă departe în urmă, pe parcursul veacurilor de muncă și luptă comună. Rădăcinile frăției le găsim și în activitatea ansamblurilor de teatre românești și maghiare de odinioară din Transilvania, sub forma traducerilor de piese și a turneelor reciproce. Este îndeobște cunoscut spre exemplu succesul cucerit la București de către teatrul maghiar din Cluj, prin anii 60 ai secolului trecut — și ce ecou entuziast a avut în presa românească progresistă a epocii această inițiativă. Aceste tradiții fertilizante își continuă dezvoltarea la un nivel mai înalt, în actuala noastră cultură teatrală care, atît în românește, cît și în limba maghiară sau germană, exprimă și transmite deopotrivă idealurile umanismului socialist.

Ansamblurile de teatru care activează în limbile naționalităților au luat naștere și s-au dezvoltat împreună cu întreaga noastră artă dramatică nouă. Ansamblurile maghiare de la Cluj și Oradea și-au redeschis porțile în zilele imediat următoare eliberării. La Tirgu Mureș, primul ansamblu permanent a luat ființă în 1946; astăzi își desfășoară — drept secție maghiară a Teatrului de Stat — spectacolele în una dintre cele mai frumoase și mai moderne clădiri din țară, terminată acum un an și fiind pereche demnă a Naționalului din București ca și a celui craiovean. Alte teatre, de pildă Teatrul Maghiar de Stat din Sfinu Gheorghe sau Teatrul Evreiesc de Stat, și-au ridicat pentru prima dată cortina în 1949, an memorabil pentru sporul cantitativ realizat în cultura noastră teatrală. Romantic-promițătoare a fost, cu două decenii în urmă, formarea ansamblului maghiar al Teatrului de Nord de astăzi din Satu Mare: prin sudarea într-un ansamblu al unui întreg an de absolvenți ai Institutului de artă dramatică „Szentgyörgyi István”, o serie deosebit de bogată în talente. Recent și-au sărbătorit a douăzecea aniversare și Teatrul Maghiar de Stat din Timișoara și instituția soră, care funcționează, în același oraș, în limba germană. Independent de faptul dacă au luat naștere de trei decenii, un sfert de

veac, sau de douăzeci de ani, ansamblurile acestea, prinse în curentul dezvoltării generale, au dat dovada vitalității lor : ele se pot prevala de considerabile rezultate artistice și reprezintă culori indispensabile în cromatica întregii noastre vieți artistice. Firește — asemeni oricărui ansamblu de teatru — fiecare dintr-însele își are istoricul său specific, însă evoluția profilului lor ideatic-artistice a avut loc pe coordonatele dezvoltării generale a întregii noastre culturi dramatice. Azi, putem afirma pînă și despre cele mai tinere dintre teatrele noastre că au devenit ansambluri mature, exigente, cu o experiență bogată ; că au eucerit și, în parte au format, nu numai publicul orașului lor de reședință și al împrejurimilor, ci au ajuns — și ajung — adesea în centrul atenției chiar pe plan național, iar, despre unele dintre ele, că au contribuit și peste hotare la creșterea binemeritului aprecieri și simpatii față de arta dramatică din România. Încă de pe la începutul anilor 50, de pildă, Teatrul Maghiar de la Birgu Mureș trecea drept unul dintre cele mai bune din țară. O politică de repertoriu exigentă și convergența unor mari personalități ale teatrului i-au conturat un stil interpretativ caracteristic, elaborat, de factură consecvent realistă, ale cărui rezultate s-au întruchipat în spectacole memorabile, cum au fost *Pescărușul* lui Cehov, *Micii burghezi* de Gorki, *Chef boieresc* de Móricz Zsigmond, *Învățătoarea* de Brody Sandor, *Făclia* de Illyés Gyula, *O scrisoare pierdută* de I. L. Caragiale.

Structurat, înainte de toate, pe literatura dramatică realistă clasică și pe o corespunzătoare punere în scenă, stilul acesta a exercitat o influență fertilă și asupra literaturii dramatice noi din patria noastră, valorificată în spectacole nu mai puțin memorabile, ca de pildă : *Citadela sfărîmată* de Horia Lovinescu. În perioada lui de consolidare, ansamblul acesta a fost transformat într-un atelier scenic care îmbina invenția individuală cu munca colectivă. În această direcție nu pot fi uitate contribuțiile unor oameni de teatru excepțional dotați cum au fost regretații Szabó Ernő și Dely Ferenc sau cum sînt artistul poporului Kovács György, artista emerită Kőszegi Margit, maestrul emerit al artei Tompa Miklós, artistul emerit Andrási Márton, care continuă să ne îmbogățească și astăzi arta teatrală. Lor li se alătură și fac front comun cu ei reprezentanții generației mai tinere.

În aceeași an, Teatrul Maghiar de Stat din Cluj obținea succese proeminente prin punerea în scenă a noii dramaturgii autohtone — opere ale autorilor români și maghiari din România — precum și cu piesele elasicilor dramaturgiei universale. Secția maghiară a Teatrului de la Oradea, profilată înainte vreme îndeosebi pe operetă, se înfățișează azi ca un puternic ansamblu dramatic. Teatrul din Sf. Gheorghe a familiarizat cu arta Thaliei o seamă de regiuni unde nu se mai pomenise vreodată spectacol de teatru. Cît despre sătmăreni, aceștia au eucerit în foarte scurt timp nu numai simpatia unanimă, dar și un rang în ale măiestriei artistice prin preferința lor pentru un repertoriu îndrăzneț-romantic, potrivit vârstei lor, și prin interpretarea inventiv-dinamică a rolurilor.

Firește, măsura valorii faptelor de artă petrecute în acești treizeci de ani din istoricul teatrului naționalităților din România nu poate încăpea în cadrul unui articol ocazional. Putem, în schimb, să vorbim despre ceea ce caracterizează astăzi activitatea acestor teatre.

Împreună cu toate celelalte teatre ale noastre — și cele care funcționează în limbile naționalităților consideră arta lor drept o tribună semnificativă și specifică a vieții publice, un propagator al idealurilor umanismului și al eticii socialiste prin mijlocirea unei forțe expresive de natură să formeze universul spiritual și emoțional al omului de astăzi. Aceste convingeri se traduc practic în strădania de alcătuire și promovare a repertoriilor în care se situează pe prim plan, firește, dramaturgia autohtonă. Operele lui Horia Lovinescu, Aurel Baranga, Paul Everac, D. R. Popescu, Titus Popovici, Iosif Naghiu și ale altor autori români de seamă sînt valorificate pe aceste scene deopotrivă cu lucrările lui Nagy Istvan, Sütő András, Méhes György, Deák Tamás, Földes Maria, Hans Kehrner sau Cristian Maurer. Punînd în scenă operele autorilor români contemporani, ansamblurile maghiare sau germane din România contribuie la adîncirea frăției dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, la o mai bună cunoaștere reciprocă a culturilor și valorilor spirituale, la realizarea prețurii și stimei reciproce.

În legătură cu consecventa strădanie a teatrelor maghiare din România de a-și îmbogăți repertoriul cu cele mai valoroase opere ale dramaturgiei românești contemporane, e caracteristic faptul că trei dintre cele mai prestigioase piese românești contemporane au fost uneori puse în scenă întii în limba maghiară. Premiera absolută a piesei *Puterea și Adevărul* de Titus Popovici a avut loc la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj ; de asemenea și *Piticul din grădina de vară* de D. R. Popescu, după cum premiera absolută a piesei *Într-o singură seară* de Iosif Naghiu a avut loc la Teatrul Maghiar din Timișoara. Este o indiscutabilă dovadă a receptivității față de valori, a exigenței și implicit a spiritului de inițiativă și a curajului creator, indispensabile în munca unui teatru. Să adăugăm aici că în materie de originalitate a concepției regizorale și de interpretare actoricească, spectacolul *Puterea și Adevărul* sau cel timișorean cu *Într-o singură seară* se pot măsura justificat cu spectacolele ulterioare din capitală. Rămînînd tot la ultimele

cîteva stagiumi, putem evoca și alte spectacole de înaltă clasă cu opere ale autorilor români, cum ar fi: *Casa care a fugit prin ușă* de Petru Vintilă, la Tîrgu Mureș, unde concepția regizorală, originală și aprofundată a lui Harag György a creat pe scenă o dramă umană interesantă, de o intensă vibrație psihologică; *Cititorul de contor* al lui Paul Everac (în regia lui Constantin Codrescu) la Sfîntu Gheorghie, unde mai cu seamă conturarea clară a celor doi eroi principali a înlesnit tîlmăcirea interesantei probleme etice dezbătute în piesă.

Din repertoriul clasic al literaturii dramatice românești, prilej de spectacole memorabile au oferit bineînțeles întii și întii operele lui Caragiale, menționate în permanență și pe afișele teatrelor maghiare din România. Teatrul Maghiar de Stat din Cluj a prezentat cu mult succes *Vișorul* de Barbu Ștefănescu Delavrancea; secția maghiară a Teatrului de Nord a făcut un interesant spectacol cu o piesă mai puțin jucată a lui Liviu Rebreanu: *Piticul*, iar *Act venețian* de Camil Petrescu (cu Kovács György în rolul lui Pietro Gralla), în interpretarea ansamblului maghiar din Tîrgu Mureș, rămîne una dintre cele mai reușite variante de spectacol ale piesei. Enumerarea ar mai putea continua.

Și în repertoriul teatrelor naționalităților din patria noastră figurează des clasicii literaturii dramatice universale, operele autorilor din țările socialiste precum și creațiile cele mai valoroase ale literaturii dramatice universale contemporane. Referindu-ne deasemenea numai la stagiunile ultimilor cinci ani, putem menționa spectacole ca *Macbeth* de Shakespeare la Tîrgu Mureș, în regia lui Harag György; *Ivanov* de Cehov la Timișoara (regizor Taub János), *Henric IV* de Pirandello la Satu Mare (pus în scenă de Kovács Ferenc) sau, dintre contemporani: *Prețul* de Arthur Miller la Oradea în regia lui Farkas István; din literatura țărilor socialiste *Familia Tót* și *Joc de pisici* a lui Őrkény István la Tîrgu Mureș (ambele regizate de Kovács György), *Noile suferințe ale tinărului W.* de Plenzdorf la Oradea (regizor Szabó József), *Omul cel bun din Siciuan* de Bertholt Brecht la secția germană din Sibiu (regia lui Hans Schuschnig).

Firește, teatrele maghiare sau germane din România joacă sistematic și operele de valoare clasică, create în limba lor maternă. Astfel Teatrul German de Stat din Timișoara a pus de curînd în scenă *Ur-Faust*, repurtînd un considerabil succes atît în țară cît și peste hotare. În programul teatrelor maghiare găsim *Tragedia omului* de Madách (recentul spectacol al secției maghiare de la Oradea, în regia lui Szabó József, evidențîndu-se prin originalitatea și îndrăzneala concepției), *Bánk bán* de Katona József, dramele de mare anvergură ale lui Illyés Gyula, sau, la Teatrul Evreiesc, operele lui Șalom Alehem.

O trăsătură caracteristică a vieții noastre teatrale este strînsa colaborare creatoare dintre specialiștii români, maghiari și germani, în cele mai variate forme, cea mai frecventă fiind schimbul de regizori și scenografi. Artiști de seamă ai scenei românești ca: Sică Alexandrescu, Moni Ghelerter sau, dintre cei mai tineri, Radu Penculescu, Emil Mandric, Constantin Codrescu au pus adesea în scenă piese la teatre maghiare, iar, în stagiunea din urmă, Harag György a regizat *Puterea și Adevărul* la secția română a teatrului din Tîrgu Mureș, și Taub János, a semnat regizoral *Joc de pisici* la Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra”. Liviu Ciulei a semnat la rîndu-i scenografia mai multor spectacole de la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj, regretatul Ștefan Hablinski era familiar îndeosebi teatrului din Tîrgu-Mureș, iar decorurile Floricăi Mălureanu au contribuit la succesul unor spectacole de valoare excepțională ca *Înainte de potop* și *Iubire*, la Tîrgu Mureș.

Marea majoritate a actorilor de la teatrele maghiare din România provine de pe băncile Institutului de artă dramatică „Szentgyörgyi István” din Tîrgu Mureș, înființat după eliberare. Instituția aceasta, care a permis unui șir întreg de eminente talente să-și însușească pricoperea meșteșugului actoresc, este unul dintre considerabilele rezultate ale politicii naționale a României socialiste. Institutul ține o strînsă legătură cu Institutul de teatru și cinematografie „I. L. Caragiale” sub forma unor permanente schimburi de experiență. O sală de teatru excelent dotată și elegantă le stă la dispoziție studenților; ei prezintă aici cite patru premiere pe an. Pe drept cuvînt, deci, acest teatru „Studio” este supranumit în presă „al șaptelea ansamblu maghiar din România”. Totodată, în cadrul Institutului „I. L. Caragiale”, funcționează o secție de actorie în limba germană.

Firește s-ar mai putea vorbi și ar trebui să se mai vorbească foarte mult despre activitatea teatrelor care funcționează în limbile naționalităților conlocuitoare. Problemele respective sînt de obicei comune cu ale întregii vieți teatrale din țară. E îmbucurător faptul că — în primul rînd datorită revistei „Teatrul” — critica de specialitate românească consemnează adesea premierele acestor scene, și că, prin intermediul turneelor din capitală, publicul bucureștean are și el ocazia să le cunoască spectacolele de bună calitate.

Activitatea și rangul artistic îndeobște recunoscut al teatrelor naționalităților din România atestă în mod convingător că în patria noastră — patrie comună a românilor, maghiarilor, germanilor și altor naționalități — cuvîntul rostit pe scenă în limba lui Alecsandri, Madách sau Schiller slujește deopotrivă umanismul socialist, frăția și idealurile omeniei.